

Ukraina

Kollaboration med ryska ockupationsmyndigheter

Inledning¹

Bakgrund

Denna rapport är framtagen av Migrationsanalysenheten i syfte att ge en uppdatering av situationen i Ukraina. Utkast till rapport färdigställdes den 29 september 2023. Information och händelseutveckling därefter har inte inkluderats. Migrationsanalysenheten har tagit fram ytterligare tre rapporter: Ukraina - Aktuell konfliktutveckling och säkerhetsläge; Ukraina - Situationen för internflyktingar; Ukraina - Civilbefolkning under rysk ockupationsmakt. För att få en så heltäckande bild av aktuell situation som möjligt bör rapporterna läsas i tillsammans.

Syfte och avgränsningar

Syftet med denna rapport är att översiktligt beskriva hur personer som anklagas för samarbete (i fortsättningen benämnt kollaboration) med ryska ockupationsmyndigheter behandlas i Ukraina.

Frågeställningar:

- Vilket rättsligt ramverk finns kring faktisk eller tillskriven kollaboration med ockupationsmyndigheter?
- Hur tillämpas det rättsliga ramverket?
- Förekommer utomrättsliga åtgärder?

I rapporten behandlas situationen i områden som befriats från rysk ockupation, inte områden som alltjämt är under ockupation och därmed inte heller förekommande

¹ Denna rapport är framtagen av Migrationsverket i enlighet med [EU:s allmänna riktlinjer för framtagande av landinformation](#) (2008). Rapporten innehåller landinformation avsedd för handläggning av migrationsärenden. Rapporten bygger på noggrant utvalda informationskällor. Alla källor refereras med undantag för beskrivning av allmänt kända förhållanden. 2023-12-22, version 1.0. Utgiven av Nationella operativa avdelningen, Migrationsanalys – Migrationsverkets funktion för land- och omvärldsanalys. © Migrationsverket (Swedish Migration Agency), 2023. Publikationen kan laddas ner från <http://lifos.migrationsverket.se>

ukrainska attacker mot personer som kollaborerar med den ryska ockupationsmakten där. Rapporten fokuserar främst på den kriminalisering av kollaborationsaktiviteter som införts i den ukrainska brottsbalken samt hur denna tillämpas. Andra, relaterade lagrum berörs kort men deras tillämpning redovisas inte närmare.

Källäget

Även om olika organisationer uppmärksammar och problematiserar den ukrainska kollaborationslagstiftningen och dess tillämpning, och det finns riklig medierapportering på temat (långt mer omfattande än vi refererar här), bedömer vi att det alltfjänt råder brist på systematiska undersökningar om lagstiftningens tillämpning, liksom rapportering om den eventuella förekomsten av övergrepp, missförhållanden och utomrättsliga åtgärder.

Rysk ockupation och typiska situationer

Migrationsanalys redogör i ett kortare avsnitt i Ukraina - Civilbefolkning under rysk ockupationsmakt för hur Ryssland har organiserat sin ockupation av områden i Ukraina och vilken roll kollaboration har spelat. Det finns, givet den ryska ockupationsmaktens tillvägagångssätt, ett antal typer av situationer där individers agerande med utgångspunkt i ukrainsk lagstiftning ter sig antingen helt lagenliga (exempelvis civilpersoner som under den ryska ockupationen fortsatt sitt arbete med att upprätthålla kritisk infrastruktur), eller helt lagvidriga (t.ex. personer som låtit sig utses till höga positioner inom ockupationsmyndigheterna, lokalt eller regionalt, eller personer som informerat ryska förband om ukrainska militära positioner eller på annat sätt frivilligt agerat informatörer med allvarliga konsekvenser som följd). Men, vilket åtskillig medierapportering visar, under de svåra förhållanden som rådde under rysk ockupation uppstod många andra situationer och individuella handlingar som aktualiserar gränsdragningsfrågor och utgör stora utmaningar. Dels för det ukrainska rättssystemet när fallen ska prövas och även för ukrainska lokalsamhällen att hantera nu och i framtiden: människor som agerade under tvång och hot från ockupationsmakten, eller som fortsatte att utföra sina arbeten inom yrken som inte är tydligt undantagna från kriminalisering, eller som prioriterade att försörja sig själva och sina familjer.

Rättsligt ramverk

Lagändringar i mars 2022

I början av mars 2022, snart efter den fullskaliga invasionens inledning, antog det ukrainska parlamentet förslag om ändringar i brottsbalken² och en rad andra lagar³ som trädde i kraft senare samma månad och bl.a. kriminaliserar kollaboration med ockupationsmakt (paragraf 111-1 i det avsnitt i brottsbalken som rör brott mot den nationella säkerheten). Sammanfattningsvis omfattar lagrummet agerande relaterat till att

- göra uttalanden eller arrangemang i det offentliga eller utbildningssammanhang till stöd för aggressionsstaten eller ockupationen (första, tredje och sjätte punkten)
- frivilligt vara anställd eller ha en position hos ockupationsmyndigheten (andra, femte och sjunde punkten)
- frivilligt ta värvning i eller ge stöd till aggressionsstatens väpnade styrkor eller andra illegala väpnade förband (sjunde punkten)
- överföra materiella resurser till aggressionsstatens väpnade styrkor eller andra illegala väpnade förband, eller att bedriva ekonomiska aktiviteter i samarbete med aggressionsstaten, illegala myndigheter på tillfälligt ockuperade områden eller ockupationsmyndigheter (fjärde punkten).

Straffsatserna varierar från böter till livstids fängelsestraff. Men kan också röra sig om förbud att inneha vissa positioner eller vara engagerad i vissa aktiviteter i mellan 10 och 15 år.

Lagändringarna kritiserar av bl.a. FN-organet OHCHR för att de inte med tillräcklig precision definierar "kollaborationsaktiviteter" och andra viktiga begrepp, med konsekvensen att den enskilde inte kan anpassa eller förutse de rättsliga konsekvenserna av sitt agerande. Vidare pekar OHCHR på att lagändringarna riskerar att kriminalisera agerande som enskilda tvingats till och redogör för att en ockupationsmakt faktiskt är skyldig att administrera ett ockuperat område, säkerställa att utbildning och sjukvård fortsatt fungerar samt kan tvinga människor att utföra arbete som är nödvändigt för bl.a. livsmedelsförsörjning, boende, transport och sjukvård.⁴

² Ukraina, Lagstiftande församling, Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність, 2022-03-03, [url](#)

³ Ukraina, Lagstiftande församling, Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення відповідальності осіб, які здійснювали колабораційну діяльність, 2022-03-03, [url](#)

⁴ FN, Kontoret för FN:s högkommissarie för mänskliga rättigheter (OHCHR), Detention of civilians in the context of the armed attack by the Russian Federation against Ukraine, 24 February 2022 – 23 May 2023, 2023-06-27, [url](#), s. 32–34

OHCHR konstaterade i juni 2023 att ett flertal lagändringsförslag registrerats hos det ukrainska parlamentet⁵, men i skrivande stund och såvitt känt har inga av dessa ändringar antagits.

Andra lagrum

Avsnittet i den ukrainska brottsbalken som rör brott mot den nationella säkerheten inkluderar utöver kollaboration en rad andra brott, varav några har tillkommit efter inledningen av den ryska fullskaliga invasionen. Bland brottsrubriceringarna finns

- handlingar som syftar till att omkullkasta den konstitutionella ordningen eller statskupp (paragraf 109)
- brott mot landets territoriella integritet och okränkbarhet (paragraf 110) eller finansiering av detsamma (110-2)
- högförräderi (paragraf 111)
- bistånd till aggressionsstaten (paragraf 111-2)
- sabotage (paragraf 113)
- spioneri (114)
- flera rubriceringar som relaterar till att antingen obstruera (paragraf 114-1) eller sprida information (som inte redan publicerats) om (paragraf 114-2) de ukrainska väpnade styrkorna.

Kapitel 20 i samma lag tar även upp brott mot freden, mänsklig säkerhet och internationell rättsordning. Brottsrubriceringar inkluderar krigspropaganda (paragraf 436) samt rättfärdigande, legitimerande eller förnekande av Rysslands väpnade aggression mot Ukraina (436-2).⁶

Tillämpning – utredningar och rättsfall

Antal utredningar, åtal och domar

OHCHR hänvisar i juni 2023 till uppgifter från den ukrainske Riksåklagaren att över 5 000 förundersökningar gällande kollaboration hade inletts. Fram till den 23 maj samma år hade fler än 500 fällande domar avkunnats, med straff från böter till 15 års fängelse m.m.⁷ Något senare uppgifter talar om närmare 6 000 inledda förundersökningar och cirka 1 000 väckta åtal mot misstänkta, i ungefär hälften av fallen i sin frånvaro.⁸ OSSE återger medieuppgifter, enligt vilka samtliga 272 åtalade i fall av kollaboration som ledde till rättegång under 2022, befanns vara skyldiga.⁹

⁵ FN, Kontoret för FN:s högkommissarie för mänskliga rättigheter (OHCHR), Detention of civilians in the context of the armed attack by the Russian Federation against Ukraine, 24 February 2022 – 23 May 2023, 2023-06-27, [url](#), s. 32–34

⁶ Ukraina, Lagstiftande församling, Кримінальний кодекс України, 2023-08-11, [url](#)

⁷ FN, Kontoret för FN:s högkommissarie för mänskliga rättigheter (OHCHR), Detention of civilians in the context of the armed attack by the Russian Federation against Ukraine, 24 February 2022 – 23 May 2023, 2023-06-27, [url](#), s. 32–34

⁸ Open Democracy, The problems with Ukraine's wartime collaboration law, 2023-08-16, [url](#)

⁹ Organisationen för säkerhet och samarbete i Europa (OSSE), Third Interim Report on reported violations of international humanitarian law and international human rights law in Ukraine, 2023-07-17, [url](#), s. 10

Kritik

OHCHR redogör för och problematiserar flera fall som organisationen dokumenterat där civila har gripits och i några fall dömts för kollaboration för att ha varit inblandade i distribution av humanitärt bistånd på ryssockuperade områden, liksom fall där civila tagit anställning i den lokala administrationen under ockupationsmakten. Det finns även fall där företagare dömts för kollaboration efter att ha registrerat sina företag hos ockupationsmyndigheterna och betalat skatt till ryska myndigheter. OHCHR problematiserar vidare att lagstiftningen ger stort utrymme till åklagare att bedöma handlingar enligt olika brottsrubriceringar med varierande påföljder, vilket innebär risk för godtycklighet. I sammanhanget redovisar OHCHR flera fall där personer gripits och häktats under veckor eller månader misstänkta för kollaboration innan de släppts ur häkte efter att misstankarna omrubricerats till förseelser, i en majoritet av fallen efter att en uppgörelse ingåtts. Vittnesmål pekar på att häktningarna pressat de berörda till att ingå sådana uppgörelser.¹⁰

OSSE understryker vikten av att göra en åtskillnad mellan ”frivilligt” samarbete med ockupationsmyndigheter och ”ofrivilligt” samarbete, eller samarbete under tvång, där det förra kan vara legitimt att åtala för men inte det senare. Enligt organisationen saknas enhetlighet hos ukrainska myndigheter när det gäller synen på kollaboration och vem som kan anses ha gjort sig skyldig till det.¹¹ Den senare kritiken återkommer även hos andra källor. Vilka handlingar det väcks åtal för, vilka brottsrubriceringar som görs och vilka straff som utdöms uppges variera mellan regioner.¹²

Med hänvisningar till studier inom det ukrainska civilsamhället kritiseras även användningen av uppgörelser mellan åklagare och brottsmisstänkta, bl.a. eftersom detta innebär att det inte görs någon bevisvärdering av domstol och att det finns ett allmänintresse i att kollaborationsfall prövas i öppna rättegångar.¹³

Utomrättsliga konsekvenser

Vittnesmål om tortyr och annan illabehandling

Den oberoende kommission som tillsatts av FN har inhämtat dussintals vittnesmål från advokater, tidigare frihetsberövade och anhöriga till frihetsberövade som är misstänkta för förräderi, kollaboration och stöd till den angripande staten, och bland dessa finns anklagelser om att ukrainska myndigheter gjort sig skyldiga till

¹⁰ FN, Kontoret för FN:s högkommissarie för mänskliga rättigheter (OHCHR), Detention of civilians in the context of the armed attack by the Russian Federation against Ukraine, 24 February 2022 – 23 May 2023, 2023-06-27, [url](#), s. 32–34

¹¹ Organisationen för säkerhet och samarbete i Europa (OSSE), Third Interim Report on reported violations of international humanitarian law and international human rights law in Ukraine, 2023-07-17, [url](#), s. 10

¹² Open Democracy, The problems with Ukraine's wartime collaboration law, 2023-08-16, [url](#)

¹³ Open Democracy, The problems with Ukraine's wartime collaboration law, 2023-08-16, [url](#)

tortyr och illabehandling, brutit mot processuella rättigheter samt hållit frihetsberövade under omänskliga förhållanden. Kommissionen konstaterar att uppgifterna, vid tidpunkten för rapportens publicering, inte kunnat bekräftas men rekommenderar ytterligare utredning.¹⁴

Spridning av uppgifter om kollaborationsanklagade

OSSE problematiserar, utifrån integritetsaspekter och rätten till en rättvis rättegång, att det förekommer initiativ i det ukrainska civilsamhället där information om personer som anklagas för kollaboration, inklusive deras personuppgifter, samlas in och publiceras online.¹⁵

¹⁴ FN. Råd för mänskliga rättigheter, Report of the Independent International Commission of Inquiry on Ukraine, 2023-03-15, [url](#), s. 13

¹⁵ Organisationen för säkerhet och samarbete i Europa (OSSE), Third Interim Report on reported violations of international humanitarian law and international human rights law in Ukraine, 2023-07-17, [url](#), s. 10

Källförteckning

FN, Kontoret för FN:s högkommissarie för mänskliga rättigheter (OHCHR), Detention of civilians in the context of the armed attack by the Russian Federation against Ukraine, 24 February 2022 – 23 May 2023, 2023-06-27, [url](#)

FN, Råd för mänskliga rättigheter, Report of the Independent International Commission of Inquiry on Ukraine, 2023-03-15, [url](#)

New York Times, As Russia Retreats, a Question Lingers: Who Counts as a Collaborator?, 2022-09-22, [url](#)

Organisationen för säkerhet och samarbete i Europa (OSSE), Third Interim Report on reported violations of international humanitarian law and international human rights law in Ukraine, 2023-07-17, [url](#)

Politico, In Ukraine, collaboration cases aren't always clear-cut, 2023-05-12, [url](#)

The New Yorker, The Hunt for Russian Collaborators in Ukraine, 2023-01-30, [url](#)

Open Democracy, The problems with Ukraine's wartime collaboration law, 2023-08-16, [url](#)

Ukraina, Lagstiftande församling, Кримінальний кодекс України, 2023-08-11, [url](#)

Ukraina, Lagstiftande församling, Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність, 2022-03-03, [url](#)

Ukraina, Lagstiftande församling, Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення відповідальності осіб, які здійснювали колабораційну діяльність, 2022-03-03, [url](#)

MIGRATIONSVERKET'S FUNKTION FÖR LAND- OCH OMVÄRLDSANALYS

Den 1 maj 2019 inrättade Migrationsverket en ny funktion för land- och omvärldsanalys. Funktionen benämns Migrationsanalys och finns inom Migrationsverkets Nationella operativa avdelning.